

Designing and Validating the Ideal Curriculum Model with an Emphasis on Religious Democracy in the First Secondary School

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

authors

Vida Rashidi Mofrad
Faezeh Nateghi
Farank Seyedi

How to cite this article

Vida Rashidi Mofrad, Faezeh Nateghi, Farank Seyedi, Designing and Validating the Ideal Curriculum Model with an Emphasis on Religious Democracy in the First Secondary School, *Journal of Islamic Life Style Centered on Health*, 2023:7(3): 164-176.

1. PhD student, Department of Humanities, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.
2. Associate Professor, Department of Planning, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran (Corresponding Author).
3. Assistant Professor, Department of Sociology, Arak Branch, Islamic Azad University, Arak, Iran.

* Correspondence:
Address:
Phone:
Email: a.hafezi@gmail.com

Article History
Received: 2023/05/26
Accepted: 2023/06/03

ABSTRACT

Purpose: The present research has been conducted with the aim of designing a suitable curriculum model with an emphasis on religious democracy in the first secondary school. **Materials and methods:** The research method that governs this research is the sequential-inductive method. For this purpose, in order to achieve the desired pattern, using semi-structured interviews, from the opinions of 18 experts in education and training and other specialties related to the subject. was used Sampling in this section was purposeful and continued until theoretical saturation was reached. Based on the information obtained from this section, the desirable components and elements of the official curriculum centered on religious democracy for the first secondary school were extracted. To validate the proposed model in the final part of the research, after designing the researcher-made questionnaire and evaluating its validity and reliability, the opinions of 40 related experts were collected about the internal validity of the model and analyzed and evaluated using the method of exploratory and confirmatory factor analysis. took

Findings: The results showed that the proposed model has good internal validity according to experts. Among the features of this model, we can refer to being native, paying attention to the characteristics of the audience, being exclusive, being scientific, comprehensiveness of the model, being new, and an active approach in education.

Conclusion: As far as possible, different and diverse methods are used in religious democracy training methods. Students learn in real life conditions. According to it, the methods of training religious democracy should be held in a participatory and interactive manner and these methods should not be implemented with coercion and imposition.

Keywords: Curriculum, Curriculum Model, Religious Democracy, Junior high school

مقدمه

برنامه درسی یکی از مهمترین عناصر و آینه تمام نمای موفقیت و شکست و حتی در بیشتر موارد جهت دهنده نظام آموزشی است و محمل مناسبی برای ارائه دانش، تغییر نگرش و آموزش مهارت هایی به دانش آموزان، بزرگسالان و تصمیم گیرندگان اولیه است. محصول برنامه درسی کتاب درسی است. بررسی وضعیت موجود کتاب های درسی از این جهت مهم است که تصویر دقیقی از کم و کیف توجه به اهداف قصد شده برنامه را به دست می دهد و در حکم بررسی وضعیت موجود، بینش های لازم را برای برنامه ریزان و دست اندرکاران طراحی برنامه های درسی جهت تدوین برنامه و پوشش دادن حیطه ها و برنامه های درسی پنهان و مغفول فراهم می آورد. امروزه در نظام های متمرکز اغلب فعالیت های آموزشی و پرورشی مدارس در چارچوب کتاب درسی و محتوای آن انجام می گیرد (۱).

در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ساحت تعلیم و تربیت به مثابه مبانی نظری و عملی مورد بررسی قرار گرفته است. یکی از ساحت های شش گانه مورد توجه سند در نظام تعلیم و تربیت کشور، ساحت سیاسی-اجتماعی است. بر اساس این سند، «ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی ناظر به کسب شایستگی هایی است که متربیان را قادر می سازند تا شهروندانی فعال و آگاه باشند و در فعالیت های سیاسی و اجتماعی مشارکت کنند (۲) در قسمت اهداف این ساحت به اهمیت درک مناسب موقعیت اجتماعی و سیاسی خود و جامعه و مواجهه خردمندانه با تحولات اجتماعی و سیاسی بر اساس نظام معیار اسلامی، به منظور ساختن آینده ای روشن و تاثیر گذار بر آینده خود و جامعه در سطح ملی و جهانی، اشاره شده است. بر این اساس می توان نتیجه گرفت که «درک مناسب از شرایط سیاسی و مواجهه خردمندانه با اوضاع سیاسی و اجتماعی» بدون بهره مندی از مولفه های سواد سیاسی مساله ای ناممکن است. در یکی دیگر از اهداف این ساحت، تعامل شایسته با نهاد دولت و سایر نهادهای مدنی و سیاسی و کسب شایستگی هایی نظیر رعایت قانون، مسئولیت پذیری، مشارکت اجتماعی و سیاسی و پاسداشت ارزش های اجتماعی نیز در چارچوب سواد سیاسی امکان پذیر است و قید شایستگی در این هدف بر مبنای آموزش و ارتقای سواد محقق خواهد شد (۳) در واکاوی بیشتر سند تحول، عبارت هایی چون درک و فهم سیاسی، حضور آگاهانه و مشارکت فعال عموم مردم در حیات اجتماعی و سیاسی، مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی و بسط مشارکت سازنده و نقش آفرینی عموم آحاد مردم در تحولات اجتماعی و سیاسی، نشان از اهمیت توجه به سواد و آگاهی سیاسی در پرتو تربیت و آموزش دارد.

برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران نیز ضمن تأکید بر آشنایی متربیان با ویژگی های نظام مردم سالار دینی و جایگاه و رسالت جهانی ایران اسلامی، به این موضوع می پردازد که تربیت اسلامی باید فرد را طوری توانمند ساخته که به گونه ای فعال، جامعه را به

ویدا رشیدی مفرد

دانشجوی دکتری، گروه علوم انسانی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

فائزه ناطقی *

دانشیار، گروه برنامه ریزی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران (نویسنده مسئول).

فرانک سیدی

استادیار، گروه جامعه شناسی، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک ایران.

چکیده

هدف: تحقیق پیش رو با هدف طراحی الگوی برنامه درسی مطلوب با تأکید بر مردم سالاری دینی در دوره متوسطه اول انجام شده است .

مواد و روش ها: روش تحقیق حاکم بر این پژوهش روش متوالی - استقرایی می باشد. بدین منظور جهت دستیابی به الگوی مطلوب با استفاده از مصاحبه نیمه ساختار یافته، از نظرات ۱۸ نفر از صاحب نظران تعلیم و تربیت و سایر تخصصهای مرتبط با موضوع بهره گیری شد. نمونه گیری در این بخش هدفمند بود و تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. بر اساس اطلاعات به دست آمده از این بخش مؤلفه ها و عناصر مطلوب برنامه های درسی رسمی با محوریت مردم سالاری دینی برای دوره متوسطه اول استخراج گردید. برای اعتبارسنجی الگوی پیشنهادی در بخش پایانی پژوهش، پس از طراحی پرسشنامه محقق ساخته و ارزیابی روایی و پایایی آن، نظرات ۴۰ نفر از متخصصان مرتبط در مورد اعتبار درونی الگو جمع آوری و با استفاده از روش تحلیل عاملی اکتشافی و تاییدی مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفت .

یافته ها: نتایج نشان داد که الگوی پیشنهادی از نظر متخصصان از اعتبار درونی مطلوبی برخوردار است. از جمله ویژگی های این الگو می توان به بومی بودن، توجه به ویژگی های مخاطبان، اختصاصی بودن، علمی بودن، جامعیت الگو، جدید بودن و رویکرد فعال در آموزش اشاره کرد .

نتیجه گیری: در روش های تربیت مردم سالاری دینی تا جایی که ممکن است از روش های مختلف و متنوعی استفاده شود. دانش آموزان در شرایط واقعی زندگی به یادگیری پردازند. روش های تربیت مردم سالاری دینی نیز به تبع آن باید به صورت مشارکتی و تعاملی برگزار شود و این روش ها نباید به همراه اجبار و تحمیل اجرا شوند.

واژه های کلیدی: برنامه درسی، الگوی برنامه درسی، مردم سالاری

دینی، دوره متوسطه اول

این باورند که مقطع متوسطه بهترین دوره تربیت سیاسی است زیرا دانش آموزان در دوره اول متوسطه (دوره سنی ۱۲ تا ۱۵ سال)، دارای ویژگیهای خاصی هستند. آنان تفکر انتزاعی و تحلیلی دارند. همسالانشان بر آنها غلبه دارند و می خواهند مستقل و متکی به خود باشند. تابع قوانین اکثریت هستند مگر اینکه رفاه شخصی آنان به خطر بیفتد. دوست دارند فعالیت ها با همکاری صورت گیرد. این دوره سنی مستلزم کمک به فرد است که تعارض های ارزشی خود را حل کند. در دوره سنی ۱۲ تا ۱۵ سال فرد میتواند موقعیت های فرضی را در نظر بگیرد، به ایده آل هایش بیندیشد و انتقادپذیر و واقع گرا باشد. در این هنگام فرد می تواند چارچوبها را بشکند، ارتباطات جدید را ببیند و روابط جدید را تقویت کند (۶). در این مرحله سنی، ارزش های فرد بر اساس تأیید افراد مهم تعیین می شود. باورها و ارزش هایی که در معرض تفکر انتقادی قرار نگرفته اند به طور عمیق حفظ می شوند. همچنین، انتظارات و ارزشیابی های دیگران ممکن است آن قدر درونی شود که استقلال و خودمختاری افراد در قضاوت ها و اعمال به خطر افتد یا احساس کنند وجودشان بی معنا و بی فایده است. (۶) دانش آموزان در این سن در سطح اخلاق پس قراردادی و مبتنی بر اصول اخلاقی قرار دارند. اخلاق فراتر از قراردادهای اجتماعی می رود و بر اساس اصول عام و فراگیر مبتنی می شود. دانش آموزان تصمیم های اخلاقی خود را مستقل از قدرت اطرافیان و پدر و مادر می گیرند و سرپیچی از اصول عام جهانی باعث احساس گناه و محکومیت او میشود (۷). پژوهش های صورت گرفته در مورد تربیت سیاسی دانش آموزان حکایت از آن دارد که تمایلات و آمادگی های روانی لازم به منظور یادگیری سیاسی در سنین ۱۲ الی ۱۴ سالگی به خوبی در افراد تثبیت می گردد (۸). این مهم نشان دهنده اهمیت تربیت شهروندی و به ویژه تربیت سیاسی در دوره متوسطه اول است. در نظام جمهوری اسلامی ایران مردم سالاری دینی در تربیت شهروندان از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در کشور ما تهاجم فرهنگی از یک سو و جوان بودن جمعیت از سوی دیگر ایجاب می کند نسل جوان آگاهی ها و دانش کافی را بر مبنای اصول دینی و اخلاقی و متناسب با نیازهای جامعه کسب نمایند تا بتوانند افزون بر مشارکت و حضور مؤثر در جامعه در مقابله با بیگانگان بایستند و از نظام مقدس جمهوری اسلامی دفاع نمایند. تحقق چنین منظوری مستلزم تربیت افراد با توجه و تأکید بر مردم سالاری دینی است که این مهم به خصوص در مورد کودکان و نوجوانان از اهمیت بسزایی برخوردار است (۲). در راستای این ضرورت است که یکی از ساحت های شش گانه تربیتی مطرح در مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به تربیت اجتماعی و سیاسی اختصاص یافته است. در ذیل این ساحت از نظام تعلیم و تربیت خواسته شده که در فراگیران زمینه درک مناسب موقعیت اجتماعی و سیاسی خود و جامعه و مواجهه خردمندانه با تحولات اجتماعی و سیاسی بر اساس نظام معیار اسلامی را ایجاد نمایند و همچنین کسب شایستگی هایی نظیر رعایت قانون، مسئولیت پذیری، مشارکت اجتماعی و سیاسی از دیگر اهداف مطرح شده تحت این ساحت است (۹). اما شواهد و نتایج مطالعات انجام شده در ایران حاکی از آن است که در مناسبات اجتماعی و سیاسی فعلی در برنامه های درسی رسمی آن گونه که در یک جامعه مدنی سیاسی مدنظر

سوی آرمان های اسلامی سوق داده و در برابر آسیب های اعتقادی، اخلاقی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی، ایستادگی و مقاومت کند و به او این توانایی را بدهد که در آینده در تربیت فرزندان خود موفق و در تعالی جامعه مشارکت مؤثر داشته باشد (۴). به علاوه در قسمت دیگری از اهداف این برنامه، احساس مسئولیت نسبت به نظام اسلامی و مشارکت در پیشرفت نظام و اقتدار و سربلندی آن در جهان بیان شده است. بدین ترتیب این نکته قابل استحصال است که آگاهی از آسیب های سیاسی و احساس مسئولیت نسبت به نظام سیاسی حکومت اسلامی بدون توجه به آگاهی بخشی سیاسی و اجتماعی تعریف شده در چارچوب سواد سیاسی امکان پذیر نخواهد بود.

بررسی تاریخ تعلیم و تربیت در گستره جهان نشان می دهد که تربیت شهروندی در سالهای اخیر به دلایل زیادی از جمله رشد تکنولوژی و فناوری، مهاجرت، افزایش تنوع فرهنگی و زبانی و با توجه به تغییرات سریع در عرصه های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی همواره از اهداف آشکار و ضمنی این سیستم بوده است. این تحولات امروزه نظام های آموزشی را بر آن داشته تا جهت آماده کردن دانش آموزان و رویارویی با این تحولات برنامه هایی را برای رسیدن به این اهداف تهیه و تدوین نمایند. در کشور ما نیز در شرایط کنونی، وضعیت اعتقادی، اخلاقی و رفتاری برخی از نوجوانان و جوانان کشور حکایت از ناکارآمدی تربیت شهروندی و به طور اخص تربیت سیاسی و دینی به شیوه کنونی می کند. هرچند عوامل زیادی همچون جنگ، تحریم ها و هجوم فرهنگی دشمن در این ناکارآمدی دخیل و مؤثر بوده است اما تربیت دینی و سیاسی باید به عنوان یک مسأله مهم در نظر گرفته شود و در کانون توجه محققان قرار گیرد و این اتفاق نمی افتد مگر با شناخت و بررسی دقیق و علمی این آسیب و ارائه راه کارهای عالمانه و کاربردی در مورد آن که بر عهده اندیشمندان، متفکران و محققان این حوزه است. لذا تربیت شهروندی و به طور ویژه تربیت مبتنی بر مردم سالاری دینی به عنوان یکی از مباحث اساسی در نظام تعلیم و تربیت و به خصوص در نگاه صاحب نظران برنامه ریزی درسی مورد توجه است. تربیت سیاسی به عنوان یکی از مؤلفه های تربیت شهروندی، یکی از مهم ترین رسالت های نظام تعلیم و تربیت در بسیاری از کشورهای دنیا از قبیل جمهوری اسلامی ایران است. تربیت سیاسی دانش آموزان را برای برقراری نظم در جامعه، افزایش میزان مشارکت سیاسی و مدنی، رعایت حقوق دیگر شهروندان و ارتقاء پیشرفت کشور آماده می کند. دانش آموزان در هر نظام آموزشی با آگاهی سیاسی می دانند که چه مطالباتی باید از محیط پیرامون خود داشته باشند و در مقابل، چه وظایفی باید انجام دهند، بر این مبنا مسلح شدن به سلاح آگاهی سیاسی می تواند زمینه رشد ویژگی های شهروندی را مهیا سازد که در این راستا برنامه های درسی نقش بسیار مهمی ایفا می کنند. اگر در دانش آموزان آگاهی سیاسی وجود داشته باشد طبیعی است که مسئولان نظام آموزشی نیز نسبت به انتقاد در قبال عدم انجام یا قصور از وظایف خود احساس نگرانی کنند و این مهم می تواند زمینه توجه بیشتر به تربیت سیاسی در نظام های آموزشی گردد (۵) تربیت سیاسی در دوره متوسطه اول از اهمیت خاصی برخوردار است. اکثر محققان و صاحب نظران بر

است به مردم‌سالاری دینی در تربیت دانش‌آموزان دوره متوسطه توجه نمی‌شود. توجه نداشتن به مردم‌سالاری دینی در تربیت دانش‌آموزان به‌ویژه دانش‌آموزان دوره متوسطه اول آنان را از تربیت همه‌جانبه‌بازی‌مندی دارد و موجب می‌شود فرد در یک بعد یا برخی ابعاد تربیت شود و در همه ابعاد رشد لازم را نداشته باشد. بنابراین، طراحی یک الگوی مناسب و مطلوب برای برنامه درسی رشد دینی و مردم‌سالاری که بتواند دانش‌آموزان را به سوی تربیت دینی مردم‌سالارانه برساند مسأله‌ای است که ذهن محقق را به خود مشغول ساخته است. از این رو این پژوهش می‌کوشد موضوع مردم‌سالاری دینی را در برنامه درسی رسمی دوره اول متوسطه مورد بررسی قرار دهد و ضمن استفاده از آخرین یافته‌های علمی و عملی، با طراحی الگوی مطلوب تربیتی با توجه به مردم‌سالاری دینی در دوره متوسطه اول گامی در جهت بهبود تربیت سیاسی و دینی مطلوب جامعه اسلامی در برنامه‌های درسی بردارد. در این راستا این پژوهش می‌کوشد به ۲ سوال تحقیق زیر پاسخ دهد:

- ۱- الگوی پیشنهادی برنامه درسی رسمی دوره اول متوسطه با محوریت مردم‌سالاری دینی چه ویژگی‌هایی دارد؟
- ۲- آیا الگوی پیشنهادی از اعتبار درونی برخوردار است؟

ادبیات پژوهش

پژوهشهای گوناگونی در زمینه آموزش دین و اخلاق و مردم‌سالاری دینی انجام یافته است، از جمله در پژوهش عباس زاده و همکاران (۱۰) با عنوان «طراحی و اعتباریابی الگوی مطلوب برنامه درسی رشد دینی و اخلاقی با تأکید بر دوره اول متوسطه» بیان گردیده که در قرن حاضر، تربیت دینی و اخلاقی دانش‌آموزان با دشواری‌ها و بن‌بست‌های بسیاری روبرو است و آموزش این مفاهیم از وضعیت مطلوب برخوردار نیست و گاه با تأثیرات معکوس نیز همراه شده است. ریشه بسیاری از این مشکلات را می‌توان در ضعف برنامه درسی دینی و اخلاقی و همچنین عدم توجه کافی برنامه‌ریزان درسی، معلمان و دست‌اندرکاران نظام آموزشی به ویژگیها و نیازهای دانش‌آموزان جستجو کرد. میرزایی پور (۱۱) نیز در پژوهشی به شناسایی مولفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی پایه ششم مقطع ابتدایی پرداخته‌اند. در این پژوهش یافته‌ها حاکی از آن است که به طور یکنواخت و متعادل به مولفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در کتب پایه ششم پرداخته نشده است. با توجه به اینکه هر یک از مولفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی دارای کارکردهای خود هستند که می‌تواند به شکل موثری در تعلیم و تربیت دانش‌آموزان موثر واقع شود لذا بهتر است برنامه‌ریزان به شکلی یکسان به سایر مولفه‌ها در محتوای کتب توجه داشته باشند. بابایی زاده اشکذری و دیگران (۱۲) پژوهشی تحت عنوان «تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم متوسطه بر اساس مفهوم دموکراسی» انجام داده‌اند. یافته‌های حاصل از این پژوهش نشانگر آن است که در این کتاب آن‌گونه که باید به این مفهوم پراهمیت پرداخته نشده و تنها ۵۹ نمونه دربردارنده مفهوم دموکراسی در این پژوهش شناسایی شده است که بیشترین تعداد نمونه مربوط به مؤلفه حقوق و وظایف شهروندی و کمترین تعداد مربوط به مؤلفه حق انتخاب و تصمیم‌گیری است. همچنین در توزیع مؤلفه‌ها در کل کتاب نیز نظم خاصی رعایت نشده است

و بخش اعظمی از آن‌ها در قسمت ابتدایی کتاب که مربوط به مباحث مدنی است آورده شده است. رضی و قلناش (۱۳) در پژوهش خود با عنوان «بررسی میزان توجه به شاخص‌های محتوایی برنامه درسی ملی در کتب پایه ششم ابتدایی» به بررسی شاخص‌های محتوایی برنامه درسی می‌پردازد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در کتاب فارسی پایه ششم ۲۱۵ مرتبه به شاخص‌های محتوایی برنامه درسی ملی توجه شده است؛ در کتاب فارسی پایه ششم بیشترین شاخص موردتوجه، شاخصه‌های مردم‌سالاری دینی و بهداشت و سلامت، مرتبه تکرار و در کتاب فارسی پایه ششم کمترین شاخص موردتوجه، شاخصه‌های مردم‌سالاری دینی و بهداشت و سلامت، با یک مرتبه توجه بوده‌اند. در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ۲۲۰ مرتبه به شاخص‌های محتوایی برنامه درسی ملی توجه شده است؛ در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم بیشترین شاخص موردتوجه، شاخصه تعاون و برادری با ۲۹ مرتبه تکرار و کم‌ترین شاخصه موردتوجه شاخصه حیا با یک مرتبه توجه بوده است. در همین رابطه محمدی، رضوانی و مبلغ (۱) در پژوهشی تحت عنوان «ساختار سیاسی مردم‌سالاری دینی در جوامع چند فرهنگی» به این نتایج دست یافتند که نظام فدرال با ساختار اداری دورکنی مرکب از رئیس‌جمهور منتخب مردم و نخست‌وزیر منتخب پارلمان و توزیع تناسبی قدرت و مزایا در سطوح مختلف، همراه با ساختار تک مجلسی مبتنی بر نظام انتخاباتی تناسبی که در آن قوانین دینی حاکم باشد، همراه با نظارت یک نهاد دینی بر روند قانون‌گذاری و ساختار قضایی مبتنی بر استقلال قضایی در احوال شخصیه، استفاده از دادگاه‌های مستقل، تقویت نهادهای حقوق بشری و استفاده از قوانین پذیرفته‌شده حقوق بشر و حقوق بشر اسلامی، مناسب‌ترین ساختار در جوامع چند فرهنگی است. سادات سدیدپور و سنجقی (۱۴) هم در مطالعه خود با عنوان «مقومات و منهیات مدل مردم‌سالاری دینی مبتنی بر اندیشه سیاسی مقام معظم رهبری» می‌نویسند: مردم‌سالاری، موجب شخصیت‌بخشی به مردم می‌شود. در این راستا، این تحقیق باهدف استخراج مقومات و منهیات مدل مردم‌سالاری دینی از اندیشه سیاسی معظم‌له و براساس نظریه داده بنیاد صورت پذیرفته است. هم‌چنین باید از جنگ و اختلافات داخلی، تکیه بر ثروت و سرمایه‌داری و سوءاستفاده از قدرت؛ چه در راستای سوءاستفاده از امکانات و چه به‌صورت ظلم و آزار و اذیت پرهیز شود؛ زیرا هردو، ناامیدی مردم را سبب شده و اعتماد آن‌ها به حکومت را از بین می‌برد. یوسف‌زاده‌چوسری و شاه‌مرادی (۱۵) نیز پژوهشی را باهدف ارائه مدل برنامه درسی تربیت سیاسی بر اساس ساحت تربیت اجتماعی-سیاسی سند تحول بنیادین برای دانش‌آموزان دوره متوسطه اول انجام دادند. نتایج نشان داد در این پژوهش کیفیت عناصر نه‌گانه مورد بررسی و تأیید صاحب‌نظران قرار گرفت و درنهایت نتایج نشان داد دروس مطالعات اجتماعی، فارسی، مهارت‌های نگارشی و فرهنگ و هنر از بیشترین پتانسیل برای پرداختن به برنامه درسی تربیت سیاسی در دوره متوسطه اول برخوردارند. درنتیجه می‌توان گفت که جامعیت و توجه به عناصر مؤثر برنامه‌های درسی فوق‌الذکر می‌تواند به بهبود سطح دانش، نگرش و بینش سیاسی دانش‌آموزان متوسطه اول کمک کند. جعفری هرندی و نجفی (۱۶)، مطالعه‌ای را باهدف تحلیل جایگاه ابعاد

مدارس جایگاهی استراتژیک در آموزش نگرش‌های ضد تبعیض به دانش‌آموزان دارد. در این راستا، طراحی برنامه درسی آموزش مذهبی ضد تبعیض متنی و مدل یادگیری ارائه‌شده در کلاس می‌تواند دانش‌آموزان را به سمت داشتن نگرش‌هایی سوق دهد که بین یکدیگر تبعیض قائل نمی‌شوند.

در همین رابطه آدیونو^۵ و همکارانش (۲۱) در پژوهشی به مطالعه تلاش معلمان در ارتقای کیفیت یادگیری تعلیمات دینی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که تلاش معلمان در ارتقای کیفیت تعلیمات دینی به تحقق اهداف تربیتی فراگیران می‌انجامد.

روش پژوهش

از آن‌جا که در این پژوهش به منظور پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش از ترکیبی از روش‌های پژوهش کیفی و به دنبال آن روش پژوهش کمی بهره‌گیری شده است؛ لذا می‌توان گفت روش پژوهش حاکم بر این تحقیق، روش ترکیبی از نوع متوالی-استقرایی می‌باشد. در بخش اول تحقیق و برای طراحی الگوی برنامه درسی با رویکرد مردم‌سالاری دینی، جهت آگاهی از نظرات و آرای متخصصین و خبرگان از روش تحلیل محتوای کیفی استقرایی استفاده شده است. جامعه پژوهش در این بخش شامل اساتید، کارشناسان و متخصصان رشته‌های برنامه‌ریزی درسی، علوم دینی، علوم سیاسی و جامعه‌شناسی می‌باشد که از طریق نمونه‌گیری ملاک محور انتخاب شده‌اند. حجم شرکت کنندگان در پژوهش شامل: ۱۳ نفر از اساتید و متخصصان رشته برنامه‌ریزی درسی؛ ۹ نفر در رشته‌های علوم دینی؛ ۹ نفر رشته علوم سیاسی و ۹ نفر رشته جامعه‌شناسی می‌باشد. بدین ترتیب تعداد ۴۰ نفر از اساتید، کارشناسان و متخصصین به‌عنوان حجم نمونه این سوال انتخاب شدند. ملاک انتخاب این متخصصان داشتن مدرک تحصیلی دکترا و فوق لیسانس، آگاه دربارۀ دانش موضوعی، داشتن کتب و مقالات علمی پژوهشی می‌باشد. گردآوری داده‌ها یکی از اصلی‌ترین بخش هر کار تحقیقی است. چنانچه این کار به شکل منظم و صحیح صورت پذیرد کار تحلیل و نتیجه‌گیری از داده‌ها با سرعت و دقت خوبی انجام خواهد شد. روش‌ها و ابزارهای گردآوری داده‌ها تحقیق به دو دسته کتابخانه‌ای (با استفاده از ابزار فیش‌برداری) و میدانی (شامل ابزارهایی مانند: مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه) تقسیم می‌شود. برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات در تحقیقات چهار روش عمده وجود دارد که عبارتند از: الف. مطالعات کتابخانه‌ای؛ ب. مشاهده؛ ج. مصاحبه و د. پرسشنامه. برای پاسخ به این سوال از روش میدانی و مصاحبه نیمه ساختار یافته با استفاده از ابزار پرسشنامه محقق ساخته استفاده گردید. ابزار سنجش و اندازه‌گیری وسایلی هستند که محقق به کمک آن‌ها می‌تواند اطلاعات موردنیاز را برای تحلیل و بررسی پدیده مورد مطالعه و نهایتاً کشف حقیقت گردآوری نماید. ابزار اندازه‌گیری و مقیاس‌ها وسایلی هستند که محقق به کمک آن‌ها قادر است اطلاعات موردنیاز تحقیق خود را گردآوری و ثبت نماید. داده‌های مربوط به

اجتماعی و سیاسی اهداف مصوب در کتاب‌های درسی دوره دوم متوسطه نظری ایران به روش تحلیل محتوا انجام دادند. یافته‌ها نشان داد که تربیت اجتماعی و سیاسی موجود در کتاب‌های درسی ناهمسانی‌هایی با اهداف مصوب دارد که جامعه‌پذیری دانش‌آموزان را خدشه‌دار می‌سازد. بنایی و همکاران (۵) در پژوهشی با نام «بررسی ضرورت و جایگاه تربیت سیاسی در برنامه درسی دوره متوسطه از دیدگاه دبیران و دانش‌آموزان دوره متوسطه شهرستان شهرضا» به بررسی وضعیت تربیت سیاسی در دوره متوسطه پرداخته‌اند. نتایج تحقیق مذکور نشان می‌دهد که از نظر دبیران و دانش‌آموزان وضعیت مؤلفه‌های تربیت سیاسی (آگاهی و دانش سیاسی، احترام به حقوق شهروندی، احترام به حقوق اقلیت‌ها و سازوکار بهبود سیستم سیاسی) در برنامه درسی دوره متوسطه مطلوب است و بین نظرات دبیران و دانش‌آموزان در خصوص این مؤلفه‌ها تفاوت معناداری وجود ندارد. رضایی و توحید فام (۱۶) در مطالعه‌ای با عنوان «نسبت سنجی الگوی حکمرانی خوب و مردم‌سالاری دینی (با تأکید بر شاخص‌های حاکمیت قانون، مشارکت و پاسخگویی) بیان می‌نمایند: از جمله رویکردهای نوین به توسعه، الگوی حکمرانی خوب است که زمینه‌ساز توسعه‌ای مردم‌سالارانه است. از ویژگی‌های اصلی این الگو می‌توان به «پاسخگویی دولت به شهروندان»، «حاکمیت قانون»، «مردم‌سالاری»، «مشارکت»، «حق انتخاب» و... اشاره داشت

کاتوک^۱ و همکارانش (۱۷) در پژوهشی به بررسی مدیریت آموزش اعتدال دینی برای معلمان مرکز آموزش دینی ماندو پرداخته‌اند. آنان دریافتند که آموزش اعتدال دینی باید توسط همه معلمان دنبال شود، این امر در اجرای سیاست‌های اعتدال دینی در محیط مدرسه تأثیر دارد. رحماواتی^۲ و همکارانش (۱۸) در پژوهشی به مطالعه چالش‌های تربیت دینی اسلامی در عصر جهانی شدن پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش شامل: (۱) تبیین جایگاه دانش‌آموزان به‌عنوان یک انسان در میان سایر موجودات و مسئولیت آن‌ها در زندگی. (۲) شناخت جایگاه و مسئولیت خود به‌عنوان موجودات اجتماعی در زندگی اجتماعی. (۳) تبیین رابطه انسان با طبیعت و وظیفه او در شناخت حکمت آفرینش و (۴) تبیین رابطه بین انسان و خالق هستی. در پژوهشی دیگر الیهامی^۳ و همکارانش (۱۹) به بررسی راهکارهای ارتقای کیفیت یادگیری تعلیمات دینی پرداخته‌اند. این مطالعه مدیریت کیفیت یادگیری معارف اسلامی و پیامدهای یادگیری دانش‌آموزان در درس معارف اسلامی را بررسی می‌کند. نتایج این پژوهش و کاربرد آن در آموزش سایر دروس و مطالب متمرکز خواهد بود و به اهداف اصلی آموزش می‌توان دست یافت. آموزش یافته‌های این مطالعه را می‌توان با یک مفهوم یکپارچه از طریق رویکرد اسلامی به دانش‌آموزان ابتدایی شروع کرد. سیانپار^۴ و همکارانش (۲۰) در پژوهشی دیگر به بررسی و مطالعه آموزش نگرش‌های ضد تبعیض از طریق آموزش دینی در مدرسه پرداخته‌اند. در این پژوهش آنان دریافتند که آموزش مذهبی ضد تبعیض در

4 -Sianipar

5 Adiyono

1 -Katuuk

2 -Rahmawati

3 -Elihami

تحلیل داده ها از طریق آزمون های آماری و با استفاده از نرم افزار SPSS انجام گرفت .

یافته ها

برای پاسخ به سؤال اول این پژوهش از روش تحلیل محتوای کیفی استقرایی استفاده شده است. برای نیل به این مقصود، اقدام به شناسایی متخصصان و کارشناسان رشته های مختلف تحصیلی و دانشگاهی از جمله: ۱. برنامه ریزی درسی؛ ۲. جامعه شناسی؛ ۳. علوم دینی؛ ۴. علوم سیاسی که احتمال می رفت برای این پاسخ دادن به سؤال از دیگر متخصصان ارجح تر باشند، گردید. در انتخاب کارشناسان و متخصصان جهت مصاحبه، تلاش گردید تا از افرادی دعوت به مصاحبه شود که تا حدودی از نظر تجربه کاری و میزان تحصیلات و همچنین فعالیت های علمی در یک سطح تقریباً مشابه قرار گرفته باشند. در این مرحله، داده های مصاحبه ها بعد از مطالعه عمیق، از طریق کدگذاری مورد تحلیل قرار گرفته و پس از استخراج تم های فرعی، در مرحله بعد این تم ها (فرعی) از نظر مفهوم مشترک و رابطه درونی مفاهیم باهم، ترکیب و تبدیل به مفاهیم یا تم های اصلی به شرح جدول ذیل شدند:

این سوال در بخش کیفی از طریق کدگذاری و در بخش کمی از طریق آزمون های آماری مورد تحلیل قرار گرفتند. تعیین میزان روایی و پایایی ابزارهای پژوهش نیز، یکی از اصلی ترین بخش هر کار تحقیقی است. در این پژوهش به منظور سنجش روایی و پایایی مربوط به پرسش های پژوهش، از روش های مختلفی بهره گرفته شده است. پایایی این بخش از طریق سنجش آلفای کرونباخ محاسبه گردیده است. در بخش دوم تحقیق و برای سنجش اعتبار الگو، از روش تحقیق پیمایشی بهره گیری شده است. جامعه آماری برای این سوال نیز شامل اساتید، کارشناسان و متخصصان رشته های برنامه ریزی درسی؛ علوم دینی؛ علوم سیاسی و جامعه شناسی می باشد که از طریق نمونه گیری ملاک محور انتخاب شده است. حجم نمونه شامل: ۱۳ نفر اساتید و متخصصان رشته برنامه ریزی درسی؛ ۹ نفر در رشته های علوم دینی؛ ۹ نفر رشته علوم سیاسی و ۹ نفر رشته جامعه شناسی می باشد. بدین ترتیب تعداد ۴۰ نفر از اساتید، کارشناسان و متخصصین به عنوان حجم نمونه این سوال انتخاب شدند. روش گردآوری داده ها در این بخش روش میدانی با استفاده از ابزار پرسشنامه محقق ساخته می باشد. این پرسش نامه شامل ۱۵ سؤال بوده و متخصصان مربوطه به آن پاسخ دادند. در این قسمت

جدول شماره ۱: کدگذاری ثانویه داده های تحقیق

تم اصلی	تم های فرعی
مشارکت های مدنی	مشارکت سیاسی؛ شرکت در رای گیری؛ اهمیت انتخابات؛ حضور و تجمعات آگاهانه؛ مشارکت مدنی
آزادی ها و حقوق شهروندی	آزادی عقیده؛ آزادی قلم و بیان؛ آزادی دینی و مذهبی؛ آزادی مطبوعات؛ آزاداندیشی؛ حقوق سیاسی؛ حقوق اجتماعی؛ حقوق اقتصادی؛ حقوق فرهنگی؛ حقوق دینی
حق حاکمیت بر مردم و حاکمیت مردم بر حاکمیت	وظایف دولت؛ مسئولیت پذیری؛ شناخت حق و حقوق؛ کرامت انسانی؛ صلح؛ لزوم پاسخ خواهی؛ نظارت مردمی؛ همدلی و نوع دوستی
تعاون و همکاری و شورا	مشورت؛ تصمیم گیری؛ تعاون و همکاری؛ همکاری و کار تیمی
حاکمیت قوانین دینی	خدامحوری؛ دینداری؛ قانون گذاری دینی؛ ساختار حاکمیتی؛ مراجع دینی؛ ولایت فقیه؛ برابری مردم؛ حق مداری؛ عدالت محوری
ارتقای عقلانیت	آگاهی مدنی؛ خردورزی؛ علم محوری؛ اندیشه ورزی
اقتدار و وحدت ملی	اقتدار ملی؛ وحدت ملی؛ قدرت سیاسی

در ارتباط با محتوا در طراحی الگوی پیشنهادی مورد نظر، پس از استخراج تم های فرعی، در مرحله بعد این تم ها (فرعی) از نظر مفهوم مشترک و رابطه درونی مفاهیم باهم، ترکیب و تبدیل به مفاهیم یا تم های اصلی به شرح جدول ذیل شدند:

براساس جدول فوق، اهداف پیشنهادی برنامه درسی دوره اول متوسطه با محوریت مردم سالاری دینی به شرح ذیل می باشد: مشارکت مدنی آگاهانه، آزادی های دینی مدنی، حق حاکمیت بر مردم و حق مردم بر حاکمیت، شورا و مشورت طلبی، برابری و عدالت خواهی، رعایت حقوق شهروندی، حاکمیت قوانین دینی، ارتقای عقلانیت و آگاهی های مدنی، اقتدار و وحدت ملی.

جدول شماره ۲: مضمون های سازمان دهنده

تم اصلی	تم های فرعی
فرهنگ و هویت ایرانی	تعلق و هویت ایرانی؛ وحدت ملی
فرهنگ و هویت اجتماعی	تعلق و هویت اجتماعی؛ شیوه های زندگی؛ تنوع فرهنگ ها؛ میراث اجتماعی
فرهنگ و هویت فرهنگی	تعلق و هویت فرهنگی؛ میراث فرهنگی
فرهنگ و هویت دینی	تعلق و هویت اسلامی؛ میراث دینی
نظام اجتماعی	حقوق و قوانین؛ مسئولیت ها و تکالیف؛ مؤسسات اجتماعی؛ نقش های اجتماعی؛ گروه های اجتماعی

فرهنگی، فرهنگ و هویت دینی، نظام اجتماعی و مشارکت های مدنی

براساس جدول فوق، محتوای پیشنهادی برنامه درسی دوره اول متوسطه با محوریت مردم‌سالاری دینی به شرح زیر می‌باشد: فرهنگ و هویت ایرانی، فرهنگ و هویت اجتماعی، فرهنگ و هویت

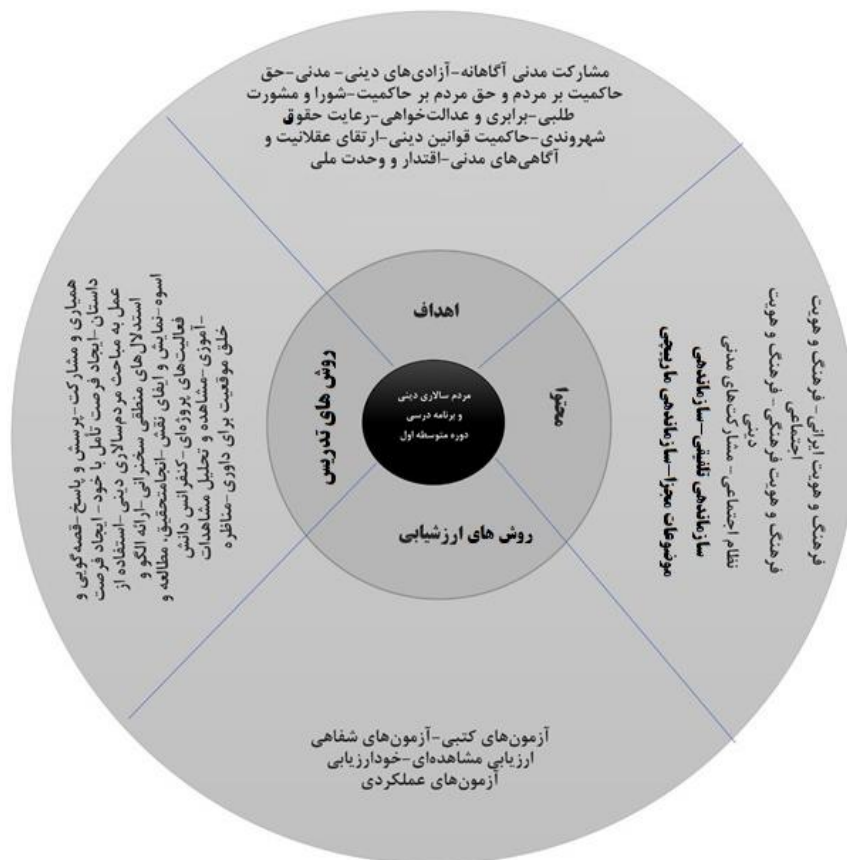
جدول شماره ۳: نحوه سازماندهی محتوای مطلوب برنامه درسی با رویکرد مردم‌سالاری دینی

ساختار	فعال، مسأله محور، منعطف
سازماندهی افقی	تلفیقی، موضوعات مجزا
سازماندهی عمودی (توالی محتوا)	ماریچی

آزمون‌های کتبی؛ آزمون‌های شفاهی؛ ارزیابی مشاهده‌ای؛ خودارزیابی و آزمون‌های عملکردی.
در ادامه براساس نتایج حاصل از این بخش الگوی مطلوب برنامه درسی رسمی دوره متوسطه با رویکرد مردم‌سالاری دینی در دو قالب الگوی مفهومی و الگوی روندی ترسیم گردید:

در ادامه روش‌های تدریس استخراج شده از مصاحبه با متخصصان جهت طراحی الگوی پیشنهادی مذکور آورده شده است: پرسش و پاسخ؛ همیاری و مشارکت؛ قصه‌گویی و داستان؛ ایجاد فرصت تامل با خود؛ ایجاد فرصت عمل به مباحث مردم‌سالاری دینی؛ استفاده از استدلال‌های منطقی و حل مسأله؛ ارائه الگو و اسوه؛ سخنرانی؛ نمایش و ایفای نقش؛ انجام تحقیق، مطالعه و فعالیت‌های پروژه‌ای؛ کنفرانس دانش‌آموزی؛ مشاهده و تحلیل مشاهدات؛ خلق موقعیت برای داوری و مناظره و بحث و گفتگو.

در پایان به منظور شناسایی روشهای ارزشیابی برنامه درسی دوره اول متوسطه با محوریت مردم‌سالاری دینی، روشهای ارزشیابی زیر از مصاحبه با صاحب‌نظران مربوطه شناسایی و پیشنهاد گردید:
الگوی مفهومی

شکل ۱: ترسیم الگوی مفهومی پژوهش

شکل ۲: ترسیم الگوی روندی پژوهش

سازمان دهی فرایندها به متخصصان برنامه ریزی درسی، علوم سیاسی، جامعه شناسی و علوم دینی ارسال شد. این پرسشنامه معیارهای تناسب با اصول مقبولیت، جامعیت و کاربردپذیری این مدل را می سنجد. این معیارها در جدول قابل مشاهده است. افزون بر این به منظور بررسی کیفی روایی محتوا از متخصصان درخواست شد در قالب سؤال باز پاسخ، دیدگاه های اصلاحی خود را به صورت کتبی ارائه نمایند.

به منظور اعتبار یابی درونی مدل از انعکاس نظرات کارشناسان و اصلاح و بهبود مدل بهره گرفته شده است. در پژوهش حاضر از پانل متخصصان استفاده شد. به این شکل که نخست روایی صوری مدل پیشنهادی از نظر اصول طراحی الگو، ادراک پذیری الگو، تناسب و انسجام مقوله ها، ابهام عبارات و یا وجود نارسایی در معانی کلمات با نظرات اساتید راهنما و مشاور مورد بررسی قرار گرفت و اصلاح گردید. سپس نسخه اولیه مدل مفهومی و روندی به همراه پرسشنامه اعتبار یابی درونی مدل، برای بررسی کفایت مقوله ها و

جدول ۴: معیارهای اعتبار یابی درونی الگوی پیشنهادی برنامه درسی دوره اول متوسطه با محوریت مردم سالاری دینی

معیار	گویه
مقبولیت	۱. تا چه میزان با «اهداف» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟
جامعیت	۲. آیا با نوع نگارش و ادبیات مورد استفاده در «اهداف» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟
کاربردپذیری	۳. آیا «اهداف» طراحی شده در الگوی پیشنهادی قابل اجرا است؟
مقبولیت	۴. تا چه میزان با «محتوای» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟
جامعیت	۵. آیا با نوع نگارش و ادبیات مورد استفاده در «محتوای» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟
کاربردپذیری	۶. آیا «محتوای» طراحی شده در الگوی پیشنهادی قابل اجرا است؟
مقبولیت	۷. تا چه میزان با «روش های آموزشی» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟
جامعیت	۸. آیا با نوع نگارش و ادبیات مورد استفاده در «روش های آموزشی» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟
کاربردپذیری	۹. آیا «روش های آموزشی» طراحی شده در الگوی پیشنهادی قابل اجرا است؟
مقبولیت	۱۰. تا چه میزان با «شیوه ارزشیابی» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟
جامعیت	۱۱. آیا با نوع نگارش و ادبیات مورد استفاده در «شیوه ارزشیابی» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟
کاربردپذیری	۱۲. آیا «شیوه ارزشیابی» طراحی شده در الگوی پیشنهادی قابل اجرا است؟
محتوا	۱۳. تا چه میزان با ساختار سازماندهی تلفیقی در سازماندهی محتوا در الگوی پیشنهادی مذکور موافق هستید؟

محتوا	۱۴. تا چه میزان با ساختار سازماندهی موضوعات مجزا در سازماندهی محتوا در الگوی پیشنهادی مذکور موافق هستید؟
محتوا	۱۵. تا چه میزان برای توالی مطالب (سازماندهی عمودی) با ساختار سازماندهی ماریچی در سازماندهی محتوا موافق هستید؟

به منظور بررسی اعتبار درونی الگو، تصاویر الگو به همراه توضیحات عناصر تشکیل دهنده آن در اختیار متخصصین رشته‌های برنامه‌ریزی درسی، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و علوم دینی و متخصصین مرتبط با موضوع قرار داده شد و پرسشنامه مربوط به اعتبار یابی درونی توسط ایشان کامل گردید. نتایج به دست آمده از این پرسشنامه به همراه تحلیل آماری در جدول قابل مشاهده است.

جدول ۵: مقادیر توصیفی گویه‌های اعتبارسنجی

شماره	سؤال	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	خطای میانگین
۱	تا چه میزان با «اهداف» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟	۴۰	۴,۲۵	۰,۷۷	۰,۱۳
۲	آیا با نوع نگارش و ادبیات مورد استفاده در «اهداف» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟	۴۰	۴,۲	۰,۸۰	۰,۱۳
۳	آیا «اهداف» طراحی شده در الگوی پیشنهادی قابل اجرا است؟	۴۰	۴,۴۱	۰,۶۹	۰,۱۲
۴	تا چه میزان با «محتوای» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟	۴۰	۴,۱۳	۰,۸۶	۰,۱۳
۵	آیا با نوع نگارش و ادبیات مورد استفاده در «محتوای» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟	۴۰	۴,۰۵	۰,۸۸	۰,۱۵
۶	آیا «محتوای» طراحی شده در الگوی پیشنهادی قابل اجرا است؟	۴۰	۴,۱۱	۰,۷۹	۰,۱۳
۷	تا چه میزان با «روش‌های آموزشی» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟	۴۰	۴,۱۸	۰,۹۹	۰,۱۷
۸	آیا با نوع نگارش و ادبیات مورد استفاده در «روش‌های آموزشی» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟	۴۰	۴,۲۲	۱,۰۲	۰,۱۷
۹	آیا «روش‌های آموزشی» طراحی شده در الگوی پیشنهادی قابل اجرا است؟	۴۰	۴,۱۵	۱,۰۵	۰,۱۵
۱۰	تا چه میزان با «شیوه ارزشیابی» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟	۴۰	۴,۰۵	۰,۹۸	۰,۱۶
۱۱	آیا با نوع نگارش و ادبیات مورد استفاده در «شیوه ارزشیابی» طراحی شده در الگوی پیشنهادی موافق هستید؟	۴۰	۴,۵۴	۰,۷۹	۰,۱۴
۱۲	آیا «شیوه ارزشیابی» طراحی شده در الگوی پیشنهادی قابل اجرا است؟	۴۰	۴,۲	۰,۹۰	۰,۱۱
۱۳	تا چه میزان با ساختار سازماندهی تلفیقی در سازماندهی محتوا در الگوی پیشنهادی مذکور موافق هستید؟	۴۰	۴,۲۳	۰,۹۰	۰,۱۱
۱۴	تا چه میزان با ساختار سازماندهی موضوعات مجزا در سازماندهی محتوا در الگوی پیشنهادی مذکور موافق هستید؟	۴۰	۴,۱۱	۰,۸۷	۰,۱۲
۱۵	تا چه میزان برای توالی مطالب (سازماندهی عمودی) با ساختار سازماندهی ماریچی در سازماندهی محتوا موافق هستید؟	۴۰	۴,۰۱	۰,۷۶	۰,۲۱
	کل سؤالات	۶۰۰	۴,۱۹	۰,۸۷	۰,۱۴

تیین و تشریح الگوی پیشنهادی به منظور تدوین و طراحی الگوی برنامه درسی با محوریت مردم سالاری دینی چهار عنصر (اهداف آموزشی، محتوا، روش‌های آموزشی و شیوه‌های ارزشیابی) به عنوان عناصر اصلی الگو ملاک عمل قرار گرفت. در این الگو هدف‌های آموزشی بیانگر حد یادگیری می‌باشد

همان گونه که در جدول قابل مشاهده است، میانگین نظر متخصصان و اساتید مربوطه جهت ارزیابی اعتبار درونی الگوی طراحی شده در همه پرسش‌های در ارتباط به موضوع پژوهش بین ۴,۰۵ تا ۴,۴۱ است که معرف مثبت بودن ارزیابی متخصصان و اساتید در همه ابعاد الگو است.

عمودی مربوط می شود، صاحب نظران استفاده از الگوی ماریچی را پیشنهاد دادند. در این روش محتوا از لحاظ توالی با رشد فکری دانش آموزان تناسب لازم را دارا می باشد.

روشهای آموزشی نیز بیانگر شیوه و روشهای دستیابی به هدفهای آموزشی در قالب فعالیتهای یاددهی- یادگیری می باشد. اجرای برنامه های درسی اثر بخش با محوریت مردم سالاری دینی مستلزم به کارگیری روشهای فعال آموزشی است. در الگوی پیشنهادی فوق نیز از روشهای آموزشی فعال و متنوع استفاده گردیده است تا علاوه بر استفاده از پتانسیل هر یک از روشها در تربیت دانش آموزان با محوریت مردم سالاری دینی، سطح انگیزشی دانش آموزان نیز بهبود یابد. در این الگوی پیشنهادی روشهای ایجاد فرصت تأمل با خود، همیاری و مشارکت، پرسش و پاسخ، قصه گوئی، نمایش و ایفای نقش، ارائه الگو، مناظره، حل مسأله، ایجاد فرصت عمل به مباحث مردم سالاری دینی، استفاده از استدلالهای منطقی و سخنرانی به عنوان روشهای مطلوب برنامه درسی با محوریت مردم سالاری دینی معرفی شده اند.

شیوه های ارزشیابی هم به چگونگی تعیین میزان دستیابی به هدفهای آموزشی اشاره می کند. در ارتباط با شیوه های ارزشیابی از عملکرد یادگیرندگان بر بهره گیری از روشهای متنوع سنجش و ارزشیابی تأکید شده است، در الگوی پیشنهادی برنامه درسی با محوریت مردم سالاری دینی در دوره اول متوسطه گرچه روشهای اصیل سنجش از قبیل خود ارزیابی و مشاهده ای و نظایر آن پیشنهاد گردیده است، در عین حال شیوه های سنتی ارزشیابی همچون آزمونهای کتبی و شفاهی نیز مد نظر قرار گرفته است.

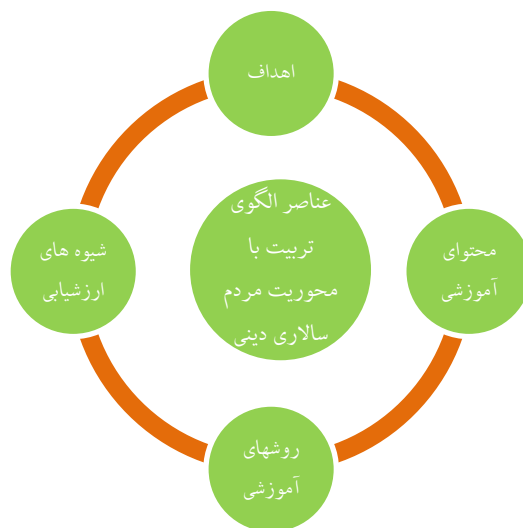
بحث و نتیجه گیری سؤال اول پژوهش:

الگوی پیشنهادی برنامه درسی رسمی دوره اول متوسطه با محوریت مردم سالاری دینی چه ویژگی دارد؟

در این پژوهش، به منظور ارائه الگوی برنامه های درسی رسمی دوره اول متوسطه با محوریت مردم سالاری دینی، چهار عنصر (هدفهای آموزشی، محتوا، روش آموزشی و شیوه ارزشیابی) به عنوان عناصر الگو مدنظر بوده است. هدفهای آموزشی بیانگر آن است که در الگوی مورد نظر، حد یادگیری کدام است و چه هدفهایی برای برنامه ریزی درسی با محوریت مردم سالاری دینی در دوره اول متوسطه مطلوب است. محتوای آموزشی نیز بیانگر آن است که محتوا باید چگونه انتخاب شود و چه نوع محتوایی برای برنامه درسی با رویکرد مردم سالاری دینی مناسب می باشد و با چه شیوه هایی سازماندهی گردد. روشهای آموزشی نیز به شیوه و روش رسیدن به اهداف آموزشی در قالب فعالیتهای یاددهی- یادگیری اشاره دارد و بالاخره روشهای ارزشیابی بیانگر چگونگی تعیین میزان دستیابی به هدفهای آموزشی می باشد

و اینکه چه اهدافی برای تربیت دانش آموزان با محوریت مردم سالاری دینی در دوره متوسطه اول مناسب است. از ویژگی های مهم اهداف در الگوی مذکور، توجه به مبانی اصلی مردم سالاری دینی است. در این اهداف مؤلفه مردم در کنار مؤلفه دین و ارزشهای دینی متناسب به نظر می رسد و به همین دلیل اهداف در الگوی فوق با فرهنگ جامعه تناسب داشته و از حیثه های مختلف دانشی، نگرشی و مهارتی جهت تکمیل و انسجام تربیت دانش آموزان با محوریت مردم سالاری دینی در تعیین اهداف استفاده گردیده است. در همین راستا جهت طراحی و تدوین الگوی پیشنهادی برنامه درسی با محوریت مردم سالاری دینی اهداف مشارکت مدنی آگاهانه، آزادی های دینی- مدنی، حق حاکمیت بر مردم و حق مردم بر حاکمیت، شورا و مشورت طلبی، برابری و عدالت خواهی، رعایت حقوق شهروندی، حاکمیت قوانین دینی، ارتقای عقلانیت و آگاهی های مدنی و اقتدار و وحدت ملی انتخاب و پیشنهاد گردید.

محتوای آموزشی نیز بیانگر این مطلب است که محتوای برنامه درسی با محوریت مردم سالاری دینی در دوره متوسطه اول باید چگونه انتخاب شود. در ارتباط با انتخاب محتوا در الگوی پیشنهادی و با توجه به وجود رویکرد مردم سالارانه دینی در این الگو سعی گردیده محتوای برنامه درسی از حوزه های علوم سیاسی، معارف دینی، جامعه ایران و همه ی زمینه های مرتبط با آن از جمله تاریخ، فرهنگ، مردم و ... اخذ گردد. علاوه بر علوم اجتماعی، در انتخاب محتوا از حوزه های زبان و ادبیات که بیانگر هویت جمعی مردم ایران به شمار می آید نیز استفاده شود. همچنین در طراحی الگوی پیشنهادی به مسأله هویت اسلامی- ایرانی مردم ایران به عنوان اعضای تشکیل دهنده جامعه مبتنی بر مردم سالاری دینی نیز توجه گردیده و سعی شده در انتخاب محتوا به این مؤلفه نیز توجه خاص شود. علاوه بر موضوعات فوق در انتخاب محتوا، در طراحی الگوی مذکور، نیازها و مسائل به روز جامعه نیز مدنظر قرار گرفته است تا آموزش را با زندگی فعلی دانش آموزان بیشتر مرتبط سازد. در مدل پیشنهادی برنامه درسی با محوریت مردم سالاری دینی در دوره اول متوسطه موضوعات فرهنگ و هویت ایرانی، فرهنگ و هویت اجتماعی، فرهنگ و هویت فرهنگی، فرهنگ و هویت دینی، نظام اجتماعی و مشارکت های مدنی به عنوان محتوا شناسایی و انتخاب گردیدند. در این الگو سازماندهی محتوای برنامه درسی با رویکرد مردم سالاری دینی بر رویکردهای مختلفی استوار است. در این مطالعه متخصصین برای سازماندهی برنامه درسی با رویکرد مردم سالاری شیوه های موضوعات مجزا و تلفیقی را پیشنهاد دادند. با استفاده از رویکرد تلفیقی، شاگردان قادر خواهند بود آموخته های خود را با موضوعات مختلف مرتبط سازند و مسأله را از ابعاد متفاوت درک کنند. در ارتباط با توالی محتوا نیز که به سازماندهی

شکل ۳: عناصر اصلی الگوی برنامه درسی پیشنهادی با رویکرد مردم سالاری دینی

یادگیری در این زمینه، از رسانه‌های گوناگونی مانند فیلم، عکس، پوستر، و نظایر آن استفاده شود. با توجه به این که مردم سالاری دینی نه تنها معطوف به شناخت، بلکه متضمن نگرش‌ها و مهارت‌های متنوع و مختلفی است، لذا ارزشیابی عملکردی یادگیرندگان در برنامه درسی رسمی دوره اول متوسطه با محوریت مردم سالاری دینی همانند خود این موضوع، امری پیچیده است. رویکرد ارزشیابی مردم سالاری دینی در الگوی حاضر یک رویکرد ترکیبی است. در این رویکرد، از یک سو سنجش اصیل مورد توجه قرار می‌گیرد از سوی دیگر، روش‌های سنتی سنجش و ارزشیابی در برنامه درسی رسمی لحاظ می‌شود. این رویکرد ضمن این که ناظر به وضعیت مطلوب‌تری در ارزشیابی آموزشی است، با وضعیت فعلی فاصله بسیار زیادی ندارد و این باعث می‌شود امکان اجرای برنامه درسی مردم سالاری دینی در نظام آموزشی کشور افزایش یابد. در الگوی حاضر، بر بهره‌گیری از روش‌های متنوع سنجش و ارزشیابی تأکید شده است. در این الگو، روش‌هایی از جمله سنجش عملکردی، آزمون کتبی، آزمون شفاهی، روش سنجش مشاهده‌ای، و بالاخره خود ارزشیابی جهت ارزشیابی عملکرد یادگیرندگان در خصوص مردم سالاری دینی در دوره متوسطه اول پیشنهاد شده است.

پیشنهادها

با توجه به نتایج به دست آمده از این تحقیق به نظر می‌رسد پیشنهادی زیر بتواند مثمر ثمر واقع گردد:

۱- با توجه به این که در تدوین الگوی پیشنهادی برنامه درسی با محوریت مردم سالاری دینی اهداف مشارکت مدنی آگاهانه، آزادی های دینی- مدنی، حق حاکمیت بر مردم و حق مردم بر حاکمیت، شورا و مشورت طلبی، برابری و عدالت خواهی، رعایت حقوق شهروندی، حاکمیت قوانین دینی، ارتقای عقلانیت و آگاهی های مدنی و اقتدار و وحدت ملی به دست آمد، پیشنهاد می شود که دست اندرکاران تعلیم و تربیت در طراحی اهداف، مولفه های مذکور را مورد توجه ویژه قرار دهند.

۲- با توجه به این که یافته های این پژوهش نشان داد با استفاده از رویکرد تلفیقی، شاگردان قادر خواهند بود آموخته های خود را با

نتیجه گیری

آیا الگوی پیشنهادی از اعتبار درونی برخوردار است؟

با توجه به نتایج داده‌ها، اکثر کارشناسان موافقت خود را با «اهداف»، «محتوا»، «روش‌های آموزشی» و «شیوه ارزشیابی» طراحی شده برای این تحقیق اعلام نمودند؛ بنابراین با صراحت می‌توان بیان نمود که الگوی طراحی شده در تحقیق حاضر به عنوان الگوی پیشنهادی دارای اعتبار لازم و کافی می‌باشد.

نتایج به دست آمده از تحقیق حاضر با نتایج تحقیق شهرام نیا و صبایی (۲۲) از حیث برخی مؤلفه‌های مربوط به دموکراسی از جمله رعایت حقوق شهروندی، آزادی‌های مدنی و شهروندی، آزادی بیان و اقتدار ملی همخوانی دارد. همچنین با توجه به نتایج تحقیق محمدی؛ رضوانی و مبلغ (۱) مبنی بر اعتقاد به اصل تفکیک قوا در نظام‌های مردم سالار، می‌توان گفت که از این حیث با نتایج تحقیق حاضر همخوانی مشاهده می‌شود. در تحقیق پیروزمند (۲۳) و شمسی (۲۴) اصل ولایت امام، ولایت ولی فقیه و ولایت مردم به عنوان نقطه قوت معرفی شده است که از این حیث نیز با نتایج به دست آمده از تحقیق حاضر مشابهت دیده می‌شود. همچنین نتایج تحقیق لافراچی (۲۵) از حیث آگاهی و رشد شخصیت با نتایج تحقیق حاضر مشابهت دارد. همچنین یافته‌های اعتبار درونی از دیدگاه کارشناسان نشان داد که الگوی مفهومی و روندی از ویژگی‌های اصول طراحی یعنی مقبولیت، کاربردپذیری و جامعیت برخوردار است.

به طور اجمالی، در روش‌های تربیت مردم سالاری دینی تأکید بر چند نکته است. اول، آن که تا جایی که ممکن است از روش‌های مختلف و متنوعی استفاده شود به دلیل اینکه هر روش ظرفیت خاص خود را دارد. دوم تا جایی که ممکن است دانش آموزان در شرایط واقعی زندگی به یادگیری بپردازند. سوم، همان گونه که در مردم سالاری بر نقش مردم تأکید می‌شود، روش‌های تربیت مردم سالاری دینی نیز به تبع آن باید به صورت مشارکتی و تعاملی برگزار شود و مشوق مناسبی برای تعامل دانش آموزان با یکدیگر باشد (۲۶). چهارم، این روش‌ها نباید به همراه اجبار و تحمیل اجرا شوند (چارت، ۲۰۲۰). برنامه درسی باید به نوعی طراحی و تدوین گردد که فضا و محیط یادگیری مشوق فرایند یاددهی - یادگیری باشند (۲۶)؛ و سرانجام این نکته که روش‌های تربیت مردم سالاری دینی و راهبردهای یاددهی -

education". *Relig Myst.* 2014. Year 48. Spring. Number 1: 59-76.

7. Karimi, Fariba and Fekri, Saeeda. "Measuring life skills of first grade high school students". *JINEV*.2102. Volume 6. Number 22: 73-85.

8. Sharapour, Mahmoud. *Sociology of Education*, Semit Publications.2008. p.85.

9. Ministry of Educatio. Document of the fundamental transformation of education. Tehran: Secretariat of the Supreme Council of Cultural Revolution.2011.

10. Abbas Zadeh, Azar; Ranjdoost, Shahram; Azimi, Mohammad. "Designing and validating the ideal model of religious and moral development curriculum with an emphasis on the first period of secondary school". *Educational Measurement and Evaluation Quarterly*.2021. Number 33: 42-65

11. Mirzaeipour, Broumand. "Identifying the components of social responsibility in the 6th elementary curriculum". *Iranian Islamic Research Journal of Politics*.2022. First year. Spring 1401. Number 1: 58-72

12. Babaizadeh Ashkazari, Faezeh; Jafari, Fatima; Dariush, Fatemeh and Hemmati, Hamideh. "Analysis of the contents of the seventh grade social studies book based on the concept of democracy". *Research in social studies education*.2021. Period 3. Number 7: 95-115.

13. Razi, Leila, Qaltash, Abbas. Investigating the level of attention paid to the content indicators of the national curriculum in the sixth grade textbooks". Master's thesis, Islamic Azad University, Maroodasht Branch.2021.

14. Sadat Sadidpour, Saeeda and Sanjaghi, Mohammad Ibrahim "Constitutions and prohibitions of the religious democracy model based on the political thought of the Supreme Leader". *Islamic Government*. The twenty-fifth year.2019. Number 3: 38-59.

15. Yousef-zadeh-Chosri, Mohammadreza and Shah-Moradi, Morteza. "Presentation

موضوعات مختلف مرتبط سازند و مسأله را از ابعاد متفاوت درک کنند، پیشنهاد می شود این رویکرد مورد توجه طراحان آموزشی قرار گیرد.

۳- در الگوی پیشنهادی روشهای ایجاد فرصت تأمل با خود، همیاری و مشارکت، پرسش و پاسخ، قصه گویی، نمایش و ایفای نقش، ارائه الگو، مناظره، حل مسأله، ایجاد فرصت عمل به مباحث مردم سالاری دینی، استفاده از استدلالهای منطقی و سخنرانی به عنوان روشهای مطلوب برنامه درسی با محوریت مردم سالاری معرفی شدند، با توجه به این که این یافته ها حاصل نظر متخصصان و خبرگان در این زمینه بود پیشنهاد می شود که در آموزش این دانش آموزان روش های فوق مورد توجه ویژه قرار گیرد.

۴- افزون بر شیوه های سنتی ارزشیابی همچون آزمونهای کتبی و شفاهی، در الگوی پیشنهادی روشهای اصیل سنجش از قبیل خود ارزیابی، ارزیابی همتا، ارزیابی والدین و ارزیابی مشاهده ای نیز مورد توجه قرار گرفت که پیشنهاد می گردد از شیوه های گوناگون ارزشیابی برای سنجش برنامه های درسی استفاده شود.

References

1. Mohammadi, Manouchehr; Rizvani, Mohsen, and Megami, Hafizullah. "Political structure of religious democracy in multicultural societies". *Political knowledge*.2019. 12th year Number 1: 65-83.
2. Razavi, Seyed Abbas; Maleki, Hassan; Abbas-Pour, Abbas and Ebrahimi-Qavam, Soghari. "Investigation of political education in the primary school curriculum". *Educational Psychology Quarterly*.2009. Number 16: 25-56
3. Document on fundamental transformation of education. Secretariat of the Supreme Council of Cultural Revolution.2019.p.155
4. Ministry of Education. National Curriculum Document. Tehran: Ministry of Education.2013.
5. Banai, Zahra, Tabatabai, Mino and Ansari, Maryam. Examining the necessity and place of political education in the official secondary school curriculum from the point of view of teachers and students. Master's thesis. Payam Noor University of Isfahan. 2017.
6. Zandavani, Ahmed; Tayyabi, Razia; Rasouli, Roya. "Fowler's theory of faith growth as a framework for religious

- security". Collection of articles of the International Conference on Human Security in West Asia. Birjand: Birjand University.2007.
24. Pirouzmand, Alireza. "The model of religious democracy, the basis of political engineering of the Islamic system". Political science.2019. No. 89: 78-134
25. Shamsi, Mahmoud. "Religious democracy from the point of view of Professor Morteza Motahari and Ayatollah Misbah Yazdi". Master's thesis in the field of Islamic studies. Supervisor Mojtaba Motahari. Consultant Professor Abdul Mutalib Abdullah. Tehran: Allameh Tabatabai University.2014.
27. Shadmani, Fazel; Ghorbani, Arslan, Khorramshad, Mohammad Bagher; Safaverdi, Sosan. The position of religious democracy in the soft power components of the Islamic Republic of Iran. Scientific Quarterly " Islamic Revolution research journal ". 2021. year 11: Consult 38: 161-186.
28. Becker, A. Dewet, A. & Van Vollenhoven, W. Human rights literacy: Moving towards rights- based education and transformative action through understandings of dignity, equality and freedom. SAJE. 2015. 35(2):10-44
26. Lafrarchi, N. Assessing islamic religious education curriculum in flemish public secondary schools. Religions. 2021. 11(3) .p. 110.
- of the political education curriculum model based on the socio-political education area: the document of the fundamental transformation of education for the students of the first secondary school". Pr.IE. 2019. fifth year Number 1. Number 14:25-46
16. Jafari-Harandi, Reza and Najafi, Hassan. "Social and political education according to the textbooks of the second course of theoretical high school in Iran". Curriculum studies. 2018. Volume 140. Number 52: 159-184.
17. Rezaei, Hassan and Tohidfam, Mohammad "Proportionality of the model of good governance and religious democracy (with emphasis on the indicators of the rule of law, participation and accountability)". Strategy. The twenty-seventh year.2017. Number 89: 32-56.
18. Katuuk, D. A., Lengkong, M. J. D., & Wullur, M. M. Religious moderation training management for teachers at manado religious training center. Spanish Journal of Innovation and Integrity.2022. 7: 137- 148.
19. Rahmawati, R., Rosita, R., & Asbari, M. The Role and Challenges of Islamic Religious Education in the Age of Globalization. JISMA. 2022, 1(1):6-11.
20. Elihami, E., & Rahman, A. Implementing of Full Day School in improving the quality of Islamic Religious Education. Mahaguru: JPGSD.2022., 3(1), 9-15.
21. Sianipar, D., Sairwona, W., Hasugian, J. W., Ritonga, N., & Zega, Y. K. Teaching anti-discrimination attitudes through hristian religious education in school. International Journal for Educational and Vocational Studies. Educational and Studies. 2021. 3(4):275-279.
22. Adiyono, A., & Pratiwi, W. Teachers' Efforts in Improving the Quality of Islamic Religious.2021.
23. Shahram Niya, Amir Masoud and Ziaei, Azadeh. "Political education through textbooks and its impact on human